

Η ΕΝΑΝΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ που τώρα διεξάγεται στο Αφγανιστάν σκοντάφτει σε σοβαρές αντιδράσεις, εν μέρει επειδή θεωρήθηκε ότι οι απαντήσεις της στο ερώτημα «γιατί μας μισούν τόσο πολύ» δίνουν κατ' ουσίαν συγχωροχάρτι στις τρομοκρατικές πράξεις καθ' εαυτές. Αυτό μπορεί να αποφευχθεί. Θεωρώ, ωστόσο, ότι μπορούμε να δούμε πώς ο δεσπότης ηθικολογικός και αντι-διανοητικός συρμός σε συνδυασμό με τη δυσπιστία προς την Αριστερά, ως απαρτιζόμενη από αυτομαστιγνόμενες ελίτ του Πρώτου Κόσμου, έχει διαμορφώσει μια κατάσταση πραγμάτων όπου ακόμη και η δυνατότητά μας να σκεφτούμε τους λόγους και τα αίτια της παρούσας πλανητικής σύγκρουσης θεωρείται ανεπίτρεπτη. Η κραυγή ότι «δεν υπάρχει καμία δικαιολογία για την 11η Σεπτεμβρίου» έγινε το μέσο για την κατάπιξη κάθε σοβαρής δημόσιας συζήτησης για το πώς η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών συνέβαλε στη διαμόρφωση ενός κόσμου, στον οποίο τρομοκρατικές ενέργειες αυτού του είδους καθίστανται δυνατές. Αυτό το βλέπουμε με τον πλέον δραματικό τρόπο στην εγκατάλειψη κάθε προσπάθειας να καλυφθεί η διεθνής σύγκρουση ισόροπα, στην άρνηση του *mainstream* τύπου να δημοσιεύσει σημαντικές κριτικές της αμερικανικής πολεμικής επιχείρησης όπως εκείνη της Arundhati Roy (*The Guardian*, 29/9/01), στην άνευ προηγουμένου αναστολή των πολιτικών ελευθεριών για τους λαθρομετανάστες και τους υπόπτους τρομοκρατίας, στη χρήση της σημαίας ως διφορούμενου συμβόλου και της αλληλεγγύης με εκείνους που χάθηκαν την 11η Σεπτεμβρίου αλλά και της συστράτευσης στον διεξαγόμενο πόλεμο, ως εάν ο οίκτος για τους πρώτους να μπορεί να μεταφραστεί, με μια συμβολική μονοκονδυλιά, σε υποστήριξη του δευτέρου. Η ωμή δημόσια λαιμοδεία του κινήματος ειρήνης, ο χαρακτηρισμός των αντιπολεμικών διαδηλώσεων ως αναχρονιστικών ή νοσταλγικών, διαμορφώνουν μια συναίνεση της κοινής γνώμης που περιορίζει δριμύτατα το αντιπολεμικό αίσθημα και την αντιπολεμική ανάλυση, θέτοντας εντόνως υπό αμφισβήτησιν αυτή καθαυτή την αξία της ετεροδοξίας ως συστατικού στοιχείου της σύγχρονης αμερικανικής δημοκρατικής κουλτούρας.

Η συνάρθρωση της ηγεμονίας αυτής συντελείται εν μέρει μέσω της παραγωγής μιας συναίνεσης ως προς το τι σημαίνουν ορισμένοι όροι, πώς χρησιμοποιούνται, και ποιες γραμμές αλληλεγγύης μπορούν αρρήτως να εξαχθούν από τη χρήση αυτή. Επιφυλάσσουμε τον χαρακτηρισμό «τρομοκρατικές πράξεις» για συμβάντα όπως οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών, διακρίνοντας τις πράξεις αυτές από εκείνες που θα

μπορούσαν να δικαιολογηθούν μέσω αποφάσεων της εξωτερικής πολιτικής ή μέσω της δημόσιας κήρυξης πολέμου. Από την άλλη όμως πλευρά, οι ίδιες αυτές τρομοκρατικές ενέργειες μεθερμηνούνται από την κυβέρνηση του Bush ως «κηρύξεις πολέμου», γεγονός που επιτρέπει την παρουσίαση της στρατιωτικής αντίδρασης ως δικαιολογημένη πράξη αυτοάμυνας. Εν τω μεταξύ, αυτή καθαυτή η χρήση του όρου «τρομοκρατία» εισάγει μια αμφισημία, την οποία εκμεταλλεύονται ακολούθως οι διάφορες εξουσίες που βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση με κινήματα ανεξαρτησίας διαφόρων ειδών. Ο όρος «τρομοκράτης» χρησιμοποιείται, επί παραδείγματι, από το κράτος του Ισραήλ ούτως ώστε να περιγραφεί κάθε ανεξαιρέτως παλαιστινιακή πράξη βίας, αλλά καμία δική του. Ο όρος χρησιμοποιείται επίσης από τον Πούτιν για να χαρακτηρίσει τον σπαστικό αγώνα ανεξαρτησίας, προκειμένου να εμφανίσει στη συνέχεια τις βιαιοπραγίες του ρωσικού κράτους εναντίον της εξεγερμένης επαρχίας του ως θεμιτές ενέργειες εθνικής αυτοάμυνας. Όταν δε χρησιμοποιούν τώρα τον όρο οι Ηνωμένες Πολιτείες, βάζουν τον εαυτό τους αποκλειστικά στη θέση του αιφνιδίου και αδιαμφισβήτητου θύματος της βίας, και όντως δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπέστησαν βία, βία τρομακτική.

Το θέμα που θα ήθελα εδώ να υπογραμμίσω είναι ότι το πλαίσιο για την κατανόηση της βίας προκύπτει εκ παραλλήλου με την ίδια την εμπειρία και ότι το πλαίσιο αυτό ενεργεί έτσι ώστε ταυτοχρόνως να αποκλείει ορισμένα είδη ερωτημάτων, ορισμένα είδη ιστορικών διερευνήσεων, και να παρέχει την ηθική δικαιολόγηση των αντιποίνων. Θεωρώ ότι είναι εξαιρετικά σημαντικό να αναλύσουμε προσεκτικά το πλαίσιο αυτό, καθόσον αποφασίζει κατά τρόπο καθοριστικό τι μπορούμε να ακούσουμε: εάν μια άποψη θα εκληφθεί ως εξήγηση ή ως απενοχοποίηση, εάν μπορούμε να ακούσουμε τη μεταξύ τους διαφορά, και να πράξουμε αναλόγως.

Το εξηγητικό αυτό πλαίσιο έχει επίσης και μian αφηγηματική διάσταση. Στις Ηνωμένες Πολιτείες αρχίζουμε την εξιστόρηση [*story*] και λέμε τι συνέβη την 11η Σεπτεμβρίου υιοθετώντας την αφηγηματική σκοπιά του πρώτου προσώπου. Είναι δε η ημερομηνία αυτή και η απροσδόκητη και εντελώς τρομακτική εμπειρία της βίας που ενεργοποιεί την αφήγηση. Εάν κανείς επιχειρήσει να αρχίσει την εξιστόρηση νωρίτερα, οι διαθέσιμες αφηγηματικές επιλογές είναι περιορισμένες. Μπορούμε, για παράδειγμα, να αφηγηθούμε την κατάσταση της οικογενειακής ζωής του Μοχάμεντ Άττα, να μιλήσουμε για το εάν τον κορόιδευαν επειδή έμοιαζε με κορίτσι, για το πού σύχναζε στο Αμβούργο, για το τι τον ώθησε ψυχολογικά στη στιγμή κατά την οποία έριξε το αεροπλάνο πάνω στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου. Ή πάλι θα μπορούσαμε να αφηγηθούμε τι προκάλεσε τη ρήξη του Μπιν Λάντεν με την οικογένειά του ή να συζητήσουμε το γιατί είναι τόσο τρελλός. Αυτού του είδους η εξιστόρηση δεν στερείται ενδιαφέροντος, διότι υποβάλλει την ιδέα

* Αναδημοσίευση από την ηλεκτρονική επιθεώρηση *Theory and Event*, τχ. 5.4 [http://muse.jhu.edu/journals/theory_and_event/toc/index.html].

Copyright © 2002, Judith Butler και The Johns Hopkins University Press.

ότι ενέχεται μια προσωπική παθολογία. Λειτουργεί ως ευλογοφανής και ελκυστική αφήγηση εν μέρει διότι θέτει το ζήτημα του φορέα της δράσης [agency] με όρους υποκειμένου, κάτι που μπορούμε να καταλάβουμε, κάτι που συμφωνεί με την ιδέα μας περί προσωπικής ευθύνης, ή με τη θεωρία της χαρισματικής ηγεσίας που εκλαϊκεύτηκε κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο με τον Μουσολίνι και τον Χίτλερ. Τούτο δε ακούγεται ευκολότερα από το ότι η περί ης ο λόγος πράξη προγραμματίστηκε και εκτελέστηκε από ένα ολόκληρο δίκτυο ανθρώπων διάσπαρτων σε όλο τον κόσμο. Εάν υφίσταται δίκτυο, τότε πρέπει να υπάρχει και αρχηγός, ένα υποκείμενο που φέρει την τελική ευθύνη για ό,τι διαπράττουν οι άλλοι. Μπορούμε ίσως να ακούσουμε, εν τινί μέτρω, για τον τρόπο με τον οποίο η Αλ Κάιντα κάνει χρήση του ισλαμικού δόγματος, και θέλουμε να βεβαιωθούμε, προκειμένου να αντιστηρίξουμε το φιλελεύθερο πλαίσιο μας, ότι δεν αντιπροσωπεύουν τη θρησκεία του Ισλάμ καθ' εαυτήν, και ότι η μεγάλη πλειονότητα των Μουσουλμάνων δεν τους δικαιολογεί. Η Αλ Κάιντα μπορεί όντως να είναι «το υποκείμενο», αναρωτιόμαστε όμως πώς αυτό προκύπτει; Απομονώνοντας τα ενεχόμενα άτομα, απαλλασσόμαστε από την ανάγκη να αναζητήσουμε μιαν ευρύτερη εξήγηση των γεγονότων. Μας μπερδεύει ίσως το γεγονός ότι η δημόσια καταδίκη των επιθέσεων από την πλευρά των Μουσουλμάνων ηγετών δεν υπήρξε εντονότερη (αν και πολλές μουσουλμανικές οργανώσεις το έπραξαν), και δεν μπορούμε να καταλάβουμε γιατί είναι δύσκολο για τους Μουσουλμάνους ηγέτες να σταθούν δημοσίως δίπλα στις Ηνωμένες Πολιτείες στο ζήτημα αυτό, καίτοι καταδικάζουν σαφώς τις πράξεις βίας.

Οι δικές μας πράξεις βίας δεν γίνονται αντικείμενο παραστατικής κάλυψης από τον τύπο, κι έτσι παραμένουν πράξεις δικαιολογημένες στο όνομα της αυτοάμυνας, αλλά και πράξεις δικαιολογημένες από έναν ευγενή στόχο, το ξερίζωμα της τρομοκρατίας. Πρόσφατα, μεταδόθηκε η είδηση ότι η Βόρεια Συμμαχία μπορεί να σφαγιάσε ένα χωριό: θα διερευνηθεί άραγε το ζήτημα αυτό και, εάν επιβεβαιωθεί, θα απαγγελθούν κατηγορίες για εγκλήματα πολέμου; Όταν ο τύπος εμφανίζει ένα ματωμένο παιδί ή ένα νεκρό σώμα επί αφγανικού εδάφους, το εντάσσει, όχι στο πλαίσιο της φρίκης του πολέμου, αλλά στο πλαίσιο της κριτικής αξιολόγησης της ικανότητας του στρατού να κατευθύνει τις βόμβες του με ακρίβεια. Μεμφόμαστε τους εαυτούς μας για σκοπευτική αδεξιότητα, χωρίς όμως να θεωρούμε το σημείο της κατεστραμμένης ζωής και των αποδεκατισμένων ανθρώπων σαν κάτι για το οποίο είμαστε υπεύθυνοι, ούτε βέβαια κατανοούμε πώς ο αποδεκατισμός αυτός καθιστά τις Ηνωμένες Πολιτείες υπεύθυνες για τη διάπραξη ωμοτήτων. Οι δικές μας ενέργειες δεν θεωρούνται τρομοκρατικές. Και δεν διαθέτουμε καμμία ιστορία πράξεων ικανή να συμβάλει στην αυτοκατανόησή μας υπό το πρίσμα των τρομακτικών αυτών συμβάντων. Δεν διαθέτουμε καμμία προϊστορία συναφή προς τα συμβάντα της 11ης Σεπτεμβρίου, καθόσον το να αρχίσουμε την εξιστόρηση με διαφορετικό τρόπο, το να αναρωτηθούμε πώς τα πράγματα έφτασαν εδώ, περιπλέκει αμέσως το ζήτημα του φορέα, πράγμα που αναμφίβολα προκαλεί τον φόβο του ηθικού επαμφο-

τερισμού. Προκειμένου να καταδικάσουμε τις πράξεις αυτές ως ασυγχώρητες, ως απολύτως άδικες, προκειμένου να συντηρήσουμε τη συναισθηματική δομή σύμφωνα με την οποία είμαστε, αφ' ενός, θύματα και, αφ' ετέρου, στρατευμένοι στη δίκαια υπόθεση της εξάλειψης της τρομοκρατίας, οφείλουμε να αρχίσουμε την εξιστόρηση από την εμπειρία της βίας που εμείς υποστήκαμε. Οφείλουμε να εμπεδώσουμε τη σκοπιά του πρώτου προσώπου, και να αποκλείσουμε από τη διήγησή μας όλες εκείνες τις εξηγήσεις που θα είχαν ενδεχομένως ως συνέπεια την εκ-κέντρωση [decentering] του αφηγηματικού «εγώ» στη σφαίρα της διεθνούς πολιτικής. Επειδή ακριβώς η εκ-κέντρωση αυτή βιώνεται ως μέρος του τραύματος που δεχθήκαμε, αδυνατούμε να δούμε τα πράγματα από τη σκοπιά της. Η εκ-κέντρωση είναι ακριβώς η κατάσταση πραγμάτων που θέλουμε να διορθώσουμε καταλαμβάνοντας εκ νέου το κέντρο. Εξ ου και το αφηγηματικό πλαίσιο που προέκυψε για να αναπληρώσει το τεράστιο ναρκισσιστικό τραύμα που προκάλεσε η δημόσια έκθεση της τρωτότητάς μας. Γι' αυτό και αντιδρούμε αναλόγως, αρνούμενοι να συμμετάσχουμε σε έναν διεθνή συνασπισμό που θα απαιτούσε να κινηθούμε στο πλαίσιο των θεσμικά καθιερωμένων διαύλων μιας συναινετικής πολιτικής. Υποβιβάζουμε τον ΟΗΕ σε διαβουλευτικό σώμα δευτέρας τάξεως, και επιλέγουμε αντ' αυτού τη μονομερή δράση. Θέτουμε δε ακολούθως το ερώτημα «ποιοι είναι μαζί μας;» και «ποιοι είναι εναντίον μας;». Αντιδρούμε λοιπόν στην αποκάλυψη της τρωτότητάς μας με τη διεκδίκηση του «ηγετικού μας ρόλου», επιδεικνύοντας για άλλη μια φορά την περιφρόνησή μας για τους διεθνείς συνασπισμούς που δεν συγκροτούνται και δεν ελέγχονται από μας. Συνασπισμοί αυτού του είδους δεν είναι ασυμβίβαστοι με την αμερικανική υπεροχή· αντιθέτως την επικυρώνουν, την υποδαυλίζουν, την αποζητούν, γεγονός με μακροπρόθεσμες συνέπειες για τη μελλοντική υφή και δυνατότητα της πλανητικής συνεργασίας.

Αν και είναι πιθανό η ερώτηση να μην ακουστεί καθόλου, θα ήθελα εν τούτοις να ρωτήσω: είναι δυνατόν να δώσουμε ένα άλλο νόημα στην εκ-κέντρωση της πρωτοπρόσωπης αφήγησης της πλανητικής πολιτικής και να εξαγάγουμε από αυτήν μιαν άλλη δυνατότητα; Δεν εννοώ ότι η ιστορία [story] της επίθεσης που δεχθήκαμε δεν έπρεπε να ειπωθεί. Δεν εννοώ ότι η ιστορία που αρχίζει με την 11η Σεπτεμβρίου δεν έπρεπε να ειπωθεί. Οι ιστορίες αυτές πρέπει να ειπωθούν, και όντως λέγονται, παρά το τεράστιο τραύμα που στις περιπτώσεις αυτές υπονομεύει την αφηγηματική ικανότητα. Προκειμένου όμως να κατανοήσουμε ότι είμαστε δρώντες με πλανητική εμβέλεια, και ότι δρούμε σε ένα ιστορικά καθορισμένο πεδίο όπου, επιπλέον, ενεργοποιούνται και άλλες δράσεις, θα χρειαστεί να βγούμε από την αφηγηματική προοπτική της αμερικανικής μονομέρειας [unilateralism] και τις αμυντικές, ούτως ειπείν, δομές της, και να αναλογιστούμε τους τρόπους με τους οποίους οι ζωές μας διαπλέκονται βαθύτατα με τις ζωές άλλων. Αριστεροί φίλοι μου λένε αστειευόμενοι ότι έχασαν την πρωτοκοσμική τους μακαριότητα. Ναι, αυτό όντως συνέβη. Το ερώτημα όμως είναι, θα επιδώσουμε τώρα να την ανακτήσουμε ως μέσο επούλωσης του τραύματος; Ή μήπως θα αποδεχτούμε την πρόκληση αυτή στην

αυταρέσκειά μας και θα αρχίσουμε να οικοδομούμε μια διαφορετική πολιτική σε αυτήν την βάση;

Η αίσθησή μου είναι ότι η εξοικειώσή μας με τις εξηγήσεις, τις ελάχιστα διαδεδομένες στις Ηνωμένες Πολιτείες, που θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν να εκτιμήσουμε πώς ο κόσμος κατέληξε σε αυτήν την κατάσταση, θα μας ενέτασσε σε μια διαφορετική τάξη ευθύνης. Η δυνατότητα να αφηγηθούμε εαυτούς όχι μόνο από τη σκοπιά του πρώτου προσώπου, αλλά και από εκείνη του τρίτου, ή να δεχτούμε μιαν εξήγηση εκπεφρασμένη στο δεύτερο πρόσωπο, μπορεί πράγματι να διευρύνει την κατανόηση από την πλευρά μας των μορφών που έχει λάβει η πλανητική εξουσία. Αντί όμως να είμαστε ανοικτοί σε μια συνεπή εκ-κέντρωση της πρωτοκοσμικής αυταρέσκειας, τείνουμε να απορρίπτουμε κάθε προσπάθεια εξήγησης, ως εάν η εξήγηση των συμβάντων αυτών να τους προσέδιδε ορθολογικότητα, ως εάν η εξήγησή τους να συνεπαγόταν την συμπαθητική ταύτισή μας με τον αδικοπραγούντα, ως εάν η κατανόηση των συμβάντων αυτών να ήταν ταυτόσημη με την κατασκευή ενός πλαισίου δικαιολόγησης. Ο φόβος μας να κατανοήσουμε μιαν άλλη άποψη υποκρύπτει τον βαθύτερο φόβο ότι θα καταληφθούμε από αυτήν, ότι θα ανακαλύψουμε πως είναι μολυσματική και θα μιανθούμε κατά τρόπο ηθικά ολέθριο από τη σκέψη του θεωρούμενου ως εχθρού. Γιατί όμως κάνουμε αυτήν την υπόθεση; Ισχυρίζομαστε ότι κάνουμε πόλεμο για να «εξαλείψουμε» την τρομοκρατία «από τις ρίζες της», σύμφωνα με τον Bush· πιστεύουμε όμως σοβαρά ότι με το να εντοπίσουμε τα άτομα που είναι υπεύθυνα για τις επιθέσεις εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών θα φτάσουμε στη ρίζα του προβλήματος; Είναι τόσο δύσκολο να φανταστούμε ότι η εισβολή σε μια κυρίαρχη χώρα με έναν μεγάλο μουσουλμανικό πληθυσμό, η στήριξη του στρατιωτικού καθεστώτος στο Πακιστάν που ενεργά και βίαια καταστέλλει την ελευθερία του λόγου, η εξολόθρευση ζωών και χωριών και σπιτιών και νοσοκομείων, θα υποδαυλίσει τα αντιαμερικανικά συναισθήματα και θα ενισχύσει τις πολιτικές οργανώσεις που τα εκμεταλλεύονται; Δεν μας ενδιαφέρει, από στρατηγική σκοπιά, να αμβλύνουμε τη βία; Δεν είμαστε υποχρεωμένοι, από τη σκοπιά της ηθικής, να βάλουμε τέλος στην παραπέρα εξάπλωσή της, να αναλογιστούμε τον δικό μας ρόλο στην υποκίνησή της, και να ενθαρρύνουμε και να καλλιεργήσουμε τη διαφορετική αντίληψη μιας πολιτισμικά και θρησκευτικά ποικιλόμορφης πλανητικής κουλτούρας;

Μέρος του προβλήματος που αντιμετωπίζουν οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι ότι οι φιλελεύθεροι έχουν σιωπηλά συνταχθεί με την πολεμική προσπάθεια, παρέχοντας εν μέρει το σκεπτικό, βάσει του οποίου αρνούμαστε να αποκαλέσουμε τη δική μας βία τρομοκρατική. Δεν είναι μόνο οι συντηρητικοί ρεπουμπλικανοί που δεν σηκώνουν κουβέντα για τα «αίτια». Και η φιλελεύθερη αριστερά που ασπάζεται τη λογική του «δικαίου πολέμου» έχει καταστήσει σαφές ότι δεν θέλει καμμία κουβέντα με τους «*excuseniks*»*. Ο νεολογι-

* Κατ' αναλογία προς το «*refuseniks*», νεολογισμό που είχε επινοηθεί επί Ψυχρού Πολέμου για να δηλώσει τους συνοδοιπόρους του Κομμουνισμού. [Σ.τ.Μ.]

σμός αυτός, που αναβιώνει την ψυχροπολεμική ρητορική για τη Σοβιετική Ένωση, υποδηλώνει ότι όσοι επιζητούν να κατανοήσουν πώς η παγκόσμια κατάσταση έφτασε σε αυτήν την καμπή διερωτώμενοι τίνοι τρόπω συνέβαλαν και οι Ηνωμένες Πολιτείες στη διαμόρφωσή της, καθίστανται αυτοί οι ίδιοι, λόγω του είδους της διερεύνησής τους και της υφής των ερωτημάτων τους, συνεργοί του υποτιθέμενου εχθρού. Το να ρωτάει όμως κανείς πώς προέκυψαν ορισμένες πολιτικές και κοινωνικές ενέργειες, όπως οι πρόσφατες τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών, ακόμη δε και να προσδιορίζει ένα σύνολο αιτίων, δεν είναι το ίδιο με τον καταλογισμό ευθύνης για τις πράξεις αυτές, και ούτε βέβαια παραλύει την ικανότητά μας να εκφέρουμε ηθικές κρίσεις για το δίκαιο και το άδικο.

Υπάρχει αναμφίβολα το είδος εκείνο των αριστερών αναλύσεων που υποστηρίζει απλώς ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θερίζουν, ό,τι έσπειραν. Ή που διατείνεται ότι την ευθύνη για την παρούσα κατάσταση πραγμάτων την φέρουν οι ίδιες οι Η.Π.Α. Οι αναλύσεις αυτές, ως κλειστές εξηγήσεις, βεβαιώνουν απλώς με άλλον τρόπο την πρωτοκαθεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών και κωδικοποιούν την αμερικανική παντοδυναμία. Πρόκειται επίσης για εξηγήσεις που θεωρούν ως δεδομένο ότι οι ενέργειες αυτές προέρχονται από ένα μοναδικό υποκείμενο, ότι το υποκείμενο αυτό δεν είναι εκείνο που φαίνεται να είναι, ότι τη θέση του υποκειμένου αυτού την καταλαμβάνουν οι Ηνωμένες Πολιτείες, και ότι άλλα υποκείμενα δεν υπάρχουν ή, εάν υπάρχουν, υποτάσσονται ως προς την ελευθερία δράσεώς τους [*agency*] στη δική μας. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για ένα είδος πολιτικής παράνοιας που δεν είναι παρά άλλη μια έκφραση της αμερικανικής υπεροχής. Η παράνοια τρέφεται από τη φαντασίωση της παντοδυναμίας, γεγονός που τεκμαίρεται από ορισμένες από τις πλέον ακραίες εξηγήσεις αυτού του είδους. Από εξηγήσεις που θεωρούν, για παράδειγμα, ότι οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου οργανώθηκαν από τη CIA ή τη Μοσάντ, την ισραηλινή μυστική αστυνομία. Είναι βέβαια γεγονός ότι ο Μπιν Λάντεν μαθήτευσε στη CIA και ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες στήριζαν τους Ταλιμπάν από τις αρχές της δεκαετίας του ενενήντα για όσο διάστημα το θεωρούσαν στρατηγικά χρήσιμο. Οι συνάψεις αυτές δεν συνιστούν ακριβώς αιτιακές εξηγήσεις, αποτελούν όμως μέρος ενός εξηγητικού πλαισίου. Δεν είναι μεταφράσιμες στην ιδέα ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες τέλεσαν τις πράξεις αυτές, μπορούμε όμως να δούμε πώς η συσχέτιση λειτουργεί ως αφορμή για την αιτιακή αναγωγή, και πώς μια κάποια παράνοια ενισχύεται καθώς αρπάζεται από επί μέρους στοιχεία μιας ευρύτερης εικόνας.

Εκείνο που γενικά ακούγεται όταν διατυπώνονται παρόμοιες απόψεις είναι ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες αποτελούν το υπόλογο υποκείμενο, ότι είναι κατ' ουσίαν ο υπαίτιος των συμβάντων αυτών και ότι ως εκ τούτου φέρουν την αποκλειστική ευθύνη για αυτήν την παγκόσμια εξέλιξη πραγμάτων. Το εν λόγω σκεπτικό θεωρείται απαράδεκτο από τον τύπο και από το ευρύτερο κοινό, διότι στην περίπτωση αυτή φαίνεται να επιρρίπτει την ευθύνη στο θύμα. Είναι όμως αυτός ο μόνος τρόπος να ακούσουμε αυτήν την άποψη; Και

υπάρχει άραγε μόνο μία εκδοχή της; Θεωρώ ότι η σαφέστερη δυνατή τοποθέτηση επί του ζητήματος αυτού και η ευρύτερη δημοσιοποίησή της είναι αποφασιστικής σημασίας για κάθε προσπάθεια της Αριστεράς να αναδείξει την αντιπολεμική άποψη στα πλαίσια του δημοσίου λόγου των ημερών μας.

Εάν δεχθούμε ότι η εις βάθος διερεύνηση των συνθηκών διαμόρφωσης της σημερινής κατάστασεως ισοδυναμεί με δικαίωση όσων διέπραξαν τις βιαιοπραγίες, ακινητοποιούμε τη σκέψη μας εν ονόματι μιας αμφίβολης ηθικής. Παραλύοντας όμως τη σκέψη μας κατ' αυτόν τον τρόπο, προδίδουμε την ηθική υπό μίαν άλλη έννοια. Αρνούμαστε να αναλάβουμε τη συλλογική ευθύνη για την κατανόηση της ιστορίας που μας έφερε στην παρούσα κρίση. Αποστερούμαστε ως εκ τούτου από αυτά καθαυτά τα κριτικά και ιστορικά εφόδια που μας είναι απαραίτητα για να φανταστούμε και να πραγματώσουμε ένα διαφορετικό μέλλον, ένα μέλλον που θα υπερβαίνει τον σημερινό κύκλο αντεκδίκησης.

Όταν η πρόεδρος Αργγο των Φιλιππινών δήλωνε την 29η Οκτωβρίου του 2001 ότι «το γονιμότερο έδαφος [για την τρομοκρατία] είναι η φτώχεια» ή όταν η Arundhati Roy ισχυρίζεται ότι ο Μπιν Λάντεν «πλάστηκε από το πλευρό ενός κόσμου που έχει ερημωθεί [laid waste] από την εξωτερική πολιτική της Αμερικής», προτείνουν κάτι λιγότερο από μίαν αυστηρώς εννοούμενη αιτιακή εξήγηση. Το «γονιμο έδαφος» δεν βλαστάνει κατ' ανάγκην, ενδέχεται όμως να βλαστήσει. Και «το πλευρό» το οποίο λέγεται ότι προέκυψε από τον ερημωμένο από την αμερικανική εξωτερική πολιτική κόσμο προέκυψε, εξ ορισμού, κατά τρόπο παράδοξο και αλχημικό. Το πλευρό διαμορφώνεται από τα απομεινάρια [waste] αυτής της διαδικασίας, ως εάν το οστό να ανήκει στους νεκρούς, ή ως εάν να είναι το ίδιο ένα ζωογονημένο σκελετικό λείψανο. Δεν έχουμε εδώ να κάνουμε με κάτι το ανάλογο με τον Θεό που δημιουργεί την Εύα από το πλευρό του Αδάμ, δεν είναι η περίπτωση της ζωής που γεννά ζωή· εδώ έχουμε να κάνουμε με θάνατο που γεννά θάνατο, αυτό δε επιτυγχάνεται μέσω ενός σχήματος λόγου και όχι ακριβώς μέσω ενός αιτιακού σχήματος. Πράγματι, και η Αργγο και η Roy μετέρχονται μεταφορές –το γόνιμο έδαφος και το οστό– για να υποδηλώσουν ένα είδος δημιουργίας που προηγείται του αυστηρώς εννοούμενου αιτιακού πλαισίου και το υπερβαίνει. Αμφότερες παραπέμπουν σε συνθήκες, όχι σε αιτίες. Μία συνθήκη της τρομοκρατίας μπορεί να είναι αναγκαία ή επαρκής. Εάν είναι αναγκαία, πρόκειται για κατάσταση πραγμάτων χωρίς την οποία η τρομοκρατία δεν θα διαδιδόταν, για συνθήκη την οποία η τρομοκρατία προϋποθέτει απολύτως. Εάν είναι επαρκής, η παρουσία της φτάνει για να εκδηλωθεί η τρομοκρατία. Οι συνθήκες δεν «δρουν» με τον τρόπο που δρουν τα ατομικά υποκείμενα, κανένα όμως υποκείμενο δεν δρα χωρίς αυτές. Προϋποτίθενται σε ό,τι κάνουμε, θα ήταν όμως λάθος να τις προσωποποιήσουμε ως εάν να δρούσαν αυτές αντί για μας. Μπορούμε κατά συνέπεια να πούμε, και οφείλουμε να το κάνουμε, ότι ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός είναι η αναγκαία συνθήκη των επιθέσεων εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών, ότι οι επιθέσεις αυτές θα ήταν αδύνατες χωρίς τον ορίζοντα του ιμπεριαλισμού εντός του οποίου συνέβησαν. Προκειμένου όμως να κατα-

νοήσουμε τον ρόλο του αμερικανικού ιμπεριαλισμού στη συγκεκριμένη περίπτωση, πρέπει να κατανοήσουμε όχι μόνο πώς τον βιώνουν εκείνοι που θεωρούν εαυτούς ως θύματά του, αλλά και πώς υπεισέρχεται σε αυτή καθαυτήν τη διαμόρφωσή τους ως δρώντων και βουλευομένων υποκειμένων. Έχουμε εδώ την απαρχή μιας διαφορετικής ερμηνείας. Αυτήν την ερμηνεία φαίνεται να υιοθετεί, επί παραδείγματι, η Mary Kaldor στο *The Nation* (5/11/01, σελ. 16) όταν υποστηρίζει ότι «σε πολλές περιοχές όπου γίνεται πόλεμος και όπου ακραία δίκτυα στρατολογούν νέα μέλη, η μετατροπή σε εγκληματία ή η ένταξη σε μια παραστρατιωτική οργάνωση αποτελούν κυριολεκτικά τις μόνες ευκαιρίες για τους ανέργους νέους άνδρες χωρίς μορφωτικά εφόδια». Τι επιπτώσεις είχε ο φόνος 200.000 κατά προσέγγισιν ιρακινών πολιτών, συμπεριλαμβανομένων και παιδιών, και η επακόλουθη λιμοκτονία μουσουλμανικών πληθυσμών –τα θύματα της οποίας η οργάνωση αρωγής Concern υπολογίζει ότι θα ανέλθουν στα έξι εκατομμύρια μέχρι το τέλος του έτους– στις μουσουλμανικές αντιλήψεις για τις Ηνωμένες Πολιτείες; Έχει η μουσουλμανική ζωή την ίδια αξία με τις ζωές που είναι αναγνώσιμες ως πρωτοκοσμικές; Αποδίδεται άραγε από την αμερικανική πολιτική και από τα μέσα ενημέρωσης η ιδιότητα του «ανθρώπου» στους Παλαιστίνιους; Θα αξιωθούν ποτέ οι εκατοντάδες χιλιάδες των μουσουλμανικών ζώων που χάθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες το αντίστοιχο των εκτάσεως παραγράφου νεκρολογιών που δημοσιεύτηκαν στους *New York Times* με στόχο να «εξανθρωπίσουν» –συχνά μέσω μιας εθνικιστικής ή οικογενειοκεντρικής ρητορικής πλαισίωσης– εκείνους που σκοτώθηκαν βίαια; Δεν περιορίζεται εκ των προτέρων η δυνατότητά μας να πενθούμε οικουμενικά εξ αιτίας ακριβώς της αδυναμίας μας να αντιληφθούμε τις μουσουλμανικές και τις αραβικές ζωές ως ζωές;

Η απάντηση του δημάρχου Giuliani στις δηλώσεις του πρίγκιπα Αλουαλίντ Μπιν Ταλάλ την 11η Οκτωβρίου στη Νέα Υόρκη εγείρει μετ' επιτάσεως το ερώτημα της αποδεκτικότητας του κριτικού λόγου. Ο πρίγκιπας ήλθε με μια επιταγή δέκα εκατομμυρίων δολλαρίων στο χέρι για τα θύματα του Παγκοσμίου Κέντρου Εμπορίου, εξέφρασε τον αποτροπιασμό του για τις επιθέσεις εναντίον των Διδύμων Πύργων και καταδίκασε ηθικά τους δράστες, ευχόμενος ταυτόχρονα «να υιοθετήσουν οι Ηνωμένες Πολιτείες μια πιο ισόρροπη στάση απέναντι στην παλαιστινιακή υπόθεση». Το *Forbes.com* κατέγραψε (στις 11/10/01) την άρνηση της επιταγής από τον Giuliani ως εξής: «Κατά την επίσκεψή του στη Νέα Υόρκη, ο Αλουαλίντ δήλωσε: “Οι Παλαιστίνιοι αδελφοί μας εξακολουθούν να σφαγιάζονται από τους Ισραηλινούς ενώ ο κόσμος αποστρέφει το βλέμμα του”. Σε συνέντευξη τύπου, ο Giuliani είπε: “Όχι μόνο είναι οι δηλώσεις αυτές απαράδεκτες, αποτελούν και μέρος του προβλήματος. Η επίθεση αυτή δεν έχει το ηθικό της ισοδύναμο. Δεν υπάρχει τίποτε που να τη δικαιολογεί. Οι άνθρωποι που την διέπραξαν έχασαν κάθε δικαίωμα να επικαλούνται δικαιολογίες όταν σφαγίασαν τέσσερις ή πέντε χιλιάδες αθώους ανθρώπους, και το μόνο που επιτυγχάνει κανείς υπαιτισσόμενος ότι υπάρχει οποιαδήποτε δικαιολογία για την πράξη αυτή είναι να ενθαρρύνει την επανάληψή της στο μέλλον”. Ο Σαουδάραβας πρίγκιπας, ο

έκτος πλουσιότερος άνθρωπος στον κόσμο, είχε προηγουμένως καταδικάσει την τρομοκρατία και είχε εκφράσει τα συλλυπητήριά του για τους πάνω από 5.000 ανθρώπους που σκοτώθηκαν όταν τα αεροσκάφη ρίχτηκαν από τους αεροπειρατές πάνω στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου και το Πεντάγωνο».

Σε ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα την ίδια μέρα ο Giuliani διακήρυξε ότι οι απόψεις του Αλουαλίντ ήταν «απολύτως εσφαλμένες [wrong]». Κατά την γνώμη μου ήταν αδύνατον να ακουστούν ταυτόχρονα και οι δύο θέσεις που εξέφρασε ο πρίγκιπας, διότι το πλαίσιο εντός του οποίου ακούστηκαν υποθέτει ότι η μία θέση ακυρώνει την άλλη. Το αποτέλεσμα είναι ότι η έκφραση οδύνης και η προσφορά αρωγής θεωρούνται ανειλικρινείς, καθόσον η επισήμανση της αποτυχίας των Ηνωμένων Πολιτειών να υιοθετήσουν μια ισόρροπη πολιτική στο παλαιστινιακό ζήτημα ακούγεται ως δικαιολόγηση των τρομοκρατικών επιθέσεων. Ο Αλουαλίντ διασαφήνισε εξ αρχής, και το επανέλαβε και σε κύριο άρθρο των *New York Times*, ότι δεν θεωρεί ότι η μονόπλευρη στάση των Ηνωμένων Πολιτειών στο Μεσανατολικό δικαιολογεί τις επιθέσεις. Υποστηρίζει ωστόσο ότι οι αμερικανο-αραβικές σχέσεις θα βελτιώνονταν μακροπρόθεσμα εάν οι Ηνωμένες Πολιτείες υιοθετούσαν μια πιο ισόρροπη προσέγγιση. Είναι εύλογο να υποθέσει κανείς ότι η βελτίωση των σχέσεων αυτών θα καθιστούσε το έδαφος του ισλαμικού εξτρεμισμού λιγότερο γόνιμο. Η ίδια η κυβέρνηση Bush επικυρώνει, με τον τρόπο της, τη θέση αυτή όταν προσυπογράφει την προοπτική ενός Παλαιστινιακού κράτους. Εδώ όμως οι δύο απόψεις δεν μπορούν να ακουστούν μαζί, κι αυτό έχει να κάνει με τη λέξη «σφαγή», με τη δυνατότητα εκφοράς της λέξης «σφαγή» προκειμένου να χαρακτηριστούν οι ενέργειες των Ισραηλινών εναντίον των Παλαιστίνων, όταν λέγεται ότι οι Ισραηλινοί «σφαγίασαν» και «σφαγιάζουν» τους Παλαιστίνους και μάλιστα σε μεγάλους αριθμούς.

Σύμφωνα με τη γραμματική του ηγεμονικού λόγου, εάν την καταλαβαίνω σωστά, η λέξη «σφαγή», όπως άλλωστε και η λέξη «τρομοκρατία», θα έπρεπε να επιφυλάσσεται για αδικαιολόγητες πράξεις βίας εναντίον των εθνών του Πρώτου Κόσμου. Ο Giuliani ακούει τις δηλώσεις του Αλουαλίντ ως λόγο δικαιολογητικό, καθόσον πιστεύει ότι η σφαγή δικαιολογεί την ένοπλη αυτοάμυνα. Υποθέτω ότι χαρακτηρίζει τις δηλώσεις «απολύτως αναληθείς», όχι επειδή αμφισβητεί το γεγονός ότι η παλαιστινιακή πλευρά είχε νεκρούς, ούτε το γεγονός ότι οι Ισραηλινοί είναι υπεύθυνοι για τους θανάτους αυτούς, αλλά επειδή η επιλογή της λέξης «σφαγή» για την κατονομασία των θανάτων αυτών συνεπάγεται την ισοδυναμία τους με τους θανάτους των θυμάτων του Παγκοσμίου Κέντρου Εμπορίου. Φαίνεται λοιπόν ότι δεν δικαιούμαστε να λέμε ότι και οι δύο κατηγορίες ανθρώπων «σφαγιάστηκαν» επειδή αυτό συνεπάγεται μια «ηθική ισοδυναμία», φράση που σημαίνει, υποθέτω, ότι η «σφαγή» μιας κατηγορίας ανθρώπων είναι εξ ίσου αποτρόπαια με τη σφαγή μιας άλλης κατηγορίας ανθρώπων, και ότι συνεπώς αμφότερες οι ομάδες έχουν, σύμφωνα με το εν λόγω πλαίσιο σκέψης, το δικαίωμα στην αυτοάμυνα.

Μολονότι ο πρίγκιπας στη συνέχεια υπονόμωσε την αξιοπιστία του όταν πρόδωσε τις αντισημιτικές του πεποιθήσεις, υποστηρίζει-

οντας ότι η άρνηση του Giuliani να αποδεχτεί την επιταγή οφειλόταν σε «εβραϊκές πιέσεις», εισήγαγε εν τούτοις έναν λόγο και ένα σκεπτικό που έχει την αξία του αφ' εαυτού. Ποιος είναι ο λόγος που οι δύο κατηγορίες θανάτων δεν θεωρούνται εξ ίσου αποτρόπαιες; Και σε ποιον βαθμό άραγε δεν προκάλεσε αυτή καθαυτή η άρνηση να θεωρηθούν οι παλαιστινιακοί θάνατοι ως «σφαγή» την απεραντη οργή των Αράβων, που ζητούν τη δίκαια αναγνώριση και επίλυση αυτής της διαρκούς καταστάσεως βίας; Δεν χρειάζεται να μπει κανείς στη μακάβρια λογική της ποσοτικοποίησης και της σύγκρισης των αδικπραγγιών για να κατανοήσει αυτό που ήθελε να πει ο πρίγκιπας στην αρχή και που στη συνέχεια ρητά διατύπωσε, ότι δηλαδή επιβάλλεται να αναλογιστούν οι Ηνωμένες Πολιτείες πώς οι δικές τους πολιτικές επενδύσεις και πρακτικές συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός κόσμου γεμάτου από απύθμενη οργή και βία. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες «έφταιγαν» για τις πράξεις βίας που διεπράχθησαν την 11η Σεπτεμβρίου, και ούτε απαλλάσσει εκείνους που τις διεκπεραίωσαν από τις ευθύνες τους. Ένας τρόπος ανάγνωσης των όσων είπε ο πρίγκιπας είναι ότι οι τρομοκρατικές ενέργειες ήταν άδικες πέραν πάσης αμφιβολίας, και ότι και οι Ηνωμένες Πολιτείες θα μπορούσαν να παρέμβουν παραγωγικότερα στην παγκόσμια πολιτική, προκειμένου να διαμορφώσουν τις συνθήκες που θα ελαχιστοποιούσαν το ενδεχόμενο να πάρει η αντίδραση στον αμερικανικό ιμπεριαλισμό αυτήν την μορφή. Αυτό δεν είναι το ίδιο με το να θεωρούνται οι Ηνωμένες Πολιτείες αποκλειστικά υπεύθυνες για τη βία που διαπράχθηκε στο έδαφός τους, απαιτεί όμως από τις Ηνωμένες Πολιτείες να αναλάβουν ένα διαφορετικό είδος ευθύνης και να συμβάλουν στη διαμόρφωση των πολιτικών και οικονομικών συνθηκών για έναν πιο ισότιμο κόσμο.

Παρομοίως, οι *New York Times* (2/11/01) χαρακτηρίζουν την κριτική της Arundhati Roy στον αμερικανικό ιμπεριαλισμό ως «αντιαμερικανική», υπονοώντας ότι κάθε ανάλυση που επιχειρεί να επανεκτιμήσει κριτικά την αμερικανική εξωτερική πολιτική υπό το φως της 11ης Σεπτεμβρίου και του επακόλουθου πολέμου διαπνέεται από αντιαμερικανισμό ή ακόμη και συνταυτίζεται με τον υποτιθέμενο εχθρό. Αυτό ισοδυναμεί με απαγόρευση της διαφωνίας: πρόκειται για μια εθνικιστική άρνηση να ξεταστούν επί της ουσίας κριτικές που προέρχονται από άλλα σημεία του πλανήτη. Είναι μια μεταχείριση άδικη. Η καταδίκη του Μπιν Λάντεν από την πλευρά της Roy είναι σαφής, είναι όμως επίσης αποφασισμένη να ρωτήσει πώς αυτός διαμορφώθηκε. Η καταδίκη της βίας και η διερεύνηση των αιτιών της συνιστούν ασφαλώς δύο διαφορετικά ζητήματα, πρέπει όμως να τίθενται εκ παραλλήλου, να εξετάζονται από κοινού, να συνδυάζονται στα πλαίσια μιας ευρύτερης ανάλυσης. Ωστόσο, υπό τους ηθικολογικούς περιορισμούς του δημοσίου λόγου που επικρατούν στις μέρες μας, αυτού του είδους η διπτή σκέψη είναι αδύνατον να ακουστεί: απορρίπτεται ως αντιφατική ή ως ανειλικρινής, και η ίδια η Roy αντιμετωπίζεται ως ντίβα ή διασημότητα αντί να ακουστεί ως πολιτική κριτικός μεγάλης ηθικής εμβέλειας.

Υπάρχει άραγε τρόπος να θεωρήσουμε, για να θέσουμε το ζήτημα με τους όρους της Roy, ότι όντως ο Μπιν Λάντεν «γεννήθηκε»

από το πλευρό του αμερικανικού ιμπεριαλισμού (αναγνωρίζοντας ότι όσο καθοριστικός κι αν υπήρξε ο τελευταίος, δεν ήταν παρά μία γενεσιουργός συνθήκη μεταξύ άλλων), χωρίς να ισχυριζόμαστε ότι ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός φέρει την αποκλειστική ευθύνη για τις πράξεις του Μπιν Λάντεν, ή για τις πράξεις του δικτύου του; Προκειμένου να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό, οφείλουμε προς στιγμήν να κάνουμε τη διάκριση μεταξύ ατομικής και συλλογικής ευθύνης. Οφείλουμε όμως έπειτα να εξετάσουμε την ατομική ευθύνη υπό το πρίσμα των συλλογικών της συνθηκών. Εκείνοι που διαπράττουν πράξεις βίας είναι ασφαλώς υπεύθυνοι για αυτές· δεν είναι ούτε κορόιδα ούτε αθύρματα απρόσωπων κοινωνικών δυνάμεων, αλλά υπεύθυνα υποκείμενα. Από την άλλη όμως πλευρά, τα άτομα αυτά έχουν διαμορφωθεί κατά έναν άλφα τρόπο και θα σφάλλαμε εάν αναγάγαμε τις ενέργειές τους σε αμιγώς αυταίτιες πράξεις της βούλησης ή σε συμπτώματα μιας ατομικής παθολογίας ή «κακίας». Τόσο ο λόγος του ατομισμού όσο και εκείνος του μοραλισμού (εννών την περίπτωση κατά την οποία η ηθικότητα εξαντλείται σε δημόσιες πράξεις αποκήρυξης) υποθέτουν ότι το άτομο αποτελεί τον πρώτο κρίκο της αιτιακής αλυσίδας που συγκροτεί το νόημα της λογοδοσίας. Το να θεωρούνται όμως οι αυταίτιες πράξεις του ατόμου ως αφετηρία του ηθικού συλλογισμού συνεπάγεται τον αποκλεισμό της δυνατότητας να διερευνηθεί το ερώτημα τι είδους κόσμος διαμορφώνει τα άτομα αυτά. Και σε τι συνίσταται αυτή η διαδικασία «διαμόρφωσης»; Τι λογής κοινωνικές συνθήκες υπεισέρχονται στη διαμόρφωση αυτών καθαυτών των τρόπων με τους οποίους συντελούνται η επιλογή και η διαβούλευση; Πώς εξηγείται το ότι, υπό ορισμένες παγκόσμιες συνθήκες, η ριζική βία εμφανίζεται σε ορισμένους ως η μόνη δυνατή επιλογή; Ποιες είναι οι βιαιοπραγίες στις οποίες αντιδρούν; Και με τι μέσα;

Το να θέτει κανείς τούτα τα ερωτήματα δεν σημαίνει ότι η νοχή μετατίθεται από το άτομο στις συνθήκες. Σημαίνει ότι πρέπει να ξανασκεφτούμε τη σχέση μεταξύ συνθηκών και πράξεων. Οι πράξεις μας δεν είναι αυταίτιες, καθώς υπόκεινται στη διαμορφωτική επίδραση των συνθηκών. Και υφιστάμεθα επιδράσεις και δρούμε, η δε «ευθύνη» μας έγκειται στη διασταύρωση των δύο. Τι μπορώ να κάνω με τις συνθήκες που με διαμορφώνουν; Τι με εξωθούν να κάνω; Τι μπορώ να κάνω για να τις αλλάξω; Οι επιδράσεις που δεχόμαστε δεν οδηγούν αναπόδραστα στη δική μας δράση και κατά τούτο οι δυνάμεις που επιδρούν πάνω μας δεν έχουν την τελική ευθύνη για ό,τι εμείς πράττουμε. Κατά κάποιον δε τρόπο, και όλως παραδόξως, η ευθύνη μας αυξάνεται τη στιγμή ακριβώς που υφιστάμεθα τη βία των άλλων. Όταν βιώνουμε τη βία, φαίνεται ότι υπονομεύεται πλήρως η ικανότητά μας να χαράξουμε τη δική μας πορεία δράσης. Μόνον όμως όταν υφιστάμεθα μια τέτοια βία είμαστε ηθικά υποχρεωμένοι να αναρωτηθούμε πώς οφείλουμε να αντιδράσουμε στη βίαία προσβολή. Τι ρόλο θα αναλάβουμε στην ιστορική σκυταλοδρομία της βίας, ποιοι θα γίνουμε αντιδρώντας στη βία, και με την αντίδραση που θα προκρίνουμε θα την επιτείνουμε ή θα την περιορίσουμε; Μπορεί το να απαντά κανείς στη βία με βία να φαίνεται «δικαιολογημένο», είναι όμως εν τέλει αυτή η υπεύθυνη λύση; Παρομοίως, η ηθικιστική καταδίκη παρέχει μian

άμεση ικανοποίηση, μέσω δε αυτής καθαυτήν της χειρονομίας της φαρισαϊκής καταδίκης επιτυγχάνεται η πρόσκαιρη κάθαρση του ομιλητή από κάθε συνάφεια προς την ενοχή. Συνιστά όμως η στάση αυτή ανάληψη ευθύνης, εάν με τη λέξη αυτή εννοούμε την κατανόηση του κόσμου μας και τη συμμετοχή μας στον κοινωνικό του μετασχηματισμό με γνώμονα την απάλειψη της βίας από τις διεθνείς σχέσεις και την ενθάρρυνση της διεθνούς συνεργασίας και ισοτιμίας;

Θέτουμε τα ερωτήματα αυτά όχι για να απαλλάξουμε τα άτομα που βιαιοπραγούν από την ευθύνη τους, αλλά για να αναλάβουμε μian άλλου είδους ευθύνη για τις παγκόσμιες συνθήκες δικαιοσύνης. Είναι συνεπώς εύλογο να επιδιώκονται ταυτοχρόνως δύο στόχοι. Είναι ασφαλώς σημαντικό να εντοπιστούν εκείνοι που σχεδίασαν και εξετέλεσαν τις πράξεις βίας και να εξαναγκαστούν να λογοδοτήσουν σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου για τα εγκλήματα πολέμου και σε διεθνή δικαστήρια, ασχέτως του σκεπτικισμού μας προς θεσμούς αυτού του είδους (ο σκεπτικισμός μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για τη μεταρρύθμισή τους). Έχοντας όμως επιλέξει την αλαζονική στρατιωτική λύση, οι Ηνωμένες Πολιτείες διαπράττουν και επιδεικνύουν τη δική τους βία, προσφέροντας εκ νέου στις τρομοκρατικές οργανώσεις γόνιμο έδαφος για τη στρατολόγηση κατά κύματα νεαρών Μουσουλμάνων. Η επιλογή αυτή είναι προϊόν κακού συλλογισμού, τόσο από στρατηγική όσο και από ηθική άποψη. Αγνοώντας ότι η εικόνα τους για πολλούς στην περιοχή αυτή του κόσμου είναι η εικόνα του μισητού εχθρού, οι Ηνωμένες Πολιτείες αντέδρασαν στη βία που υπέστησαν κατά τρόπο που ουσιαστικά εδραίωσε τη φήμη τους ως μιλιταριστικής δυνάμεως που αδιαφορεί για τις πέραν του Πρώτου Κόσμου ζωές. Το ότι αντιδρούμε με περισσότερη βία, εκλαμβάνεται ως «περαιτέρω απόδειξη» του ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες απεργάζονται βίαία και αντι-κυριαρχικά [*anti-sovereign*] σχέδια για την περιοχή. Εάν αναλογιζόμενοι το μάθημα του Αισχύλου αποφασίσουμε να απορρίψουμε τον κύκλο της βίας εν ονόματι της δικαιοσύνης, οφείλουμε όχι μόνο να επιδιώξουμε την επανόρθωση των αδικιών που διεπράχθησαν δια της νομικής οδού, αλλά και να κατανοήσουμε πώς ο κόσμος διαμορφώθηκε κατ'αυτόν τον τρόπο προκειμένου ακριβώς να τον αναδιαμορφώσουμε στην κατεύθυνση της μη βίας.

Η συλλογική μας ευθύνη όχι μόνον ως έθνος, αλλά και ως μέλους μιας διεθνούς κοινότητας που ασπάζεται τις αρχές τις ισότητας και της μη βίαιας συνεργασίας, επιτάσσει να αναρωτηθούμε πώς προέκυψε η παρούσα κατάσταση, και να αγωνιστούμε να αναπλάσουμε τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες σε προσφορότερες βάσεις. Αυτό, συν τοις άλλοις, προϋποθέτει να τείνουμε το αυτί μας πέρα από εκείνο που μπορούμε να ακούσουμε. Προϋποθέτει επίσης να είμαστε ανοικτοί στο είδος εκείνο της αφήγησης που μας εκκεντρώνει από τη σκοπιά της υπεροχής μας, είτε στη δεξιά είτε και στην αριστερή της εκδοχή. Μπορούμε άραγε να ακούσουμε ταυτοχρόνως ότι τα συμβάντα που μας απασχολούν είχαν προηγούμενα, και ότι επείγει τα προηγούμενα αυτά να τα γνωρίσουμε, να διδαχθούμε από αυτά, να τα αλλάξουμε, καθώς και ότι τα συμβάντα αυτά δεν δικαιολογούνται εξ αιτίας της ιστορίας αυτής, χωρίς όμως την οποία είναι αδύνατον να κατανοηθούν; Τότε μόνο θα είμαστε

έτοιμοι να φτάσουμε στη «ρίζα» της βίας και θα μπορέσουμε να διανοηθούμε ένα όραμα για το μέλλον διαφορετικό από εκείνο που διαιωνίζει τη βία στο όνομα της άρνησής της και σπεύδει να ονομάσει τα πράγματα κατά τρόπο που μας παρεμποδίζει να σκεφτόμαστε τις πλανητικές επιλογές εις βάθος και να δρούμε αναλόγως.

(Μτφρ: ΓΑ)

Η Judith Butler κατέχει την Έδρα Maxine Elliot στα Τμήματα Ρητορικής και Συγκριτικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας (Μπέρκλεϋ). Τελευταία της βιβλία: *The Psychic Life of Power: Theories in Subjection* (1997)· *Excitable Speech: A Politics of the Performative* (1997)· *Antigone's Claim: Kinship Between Life and Death* (2000).